

RECEPTÍVNOSŤ SLOVENSKEHO MYSLENIA AKO PROBLÉM

RUDOLF DUPKALA: Reflexie európskej filozofie na Slovensku (Vybrané kapitoly). Michalovce, Media Group 2001, 221 strán.

Problematika dejín slovenskej filozofie je už tradične nedoceňovanou či aj podceňovanou oblasťou, ktorá je mimo hlbšieho záujmu našej filozofickej obce. Aj preto je potrebné privítať každý pokus upozorniť na význam našej filozofickej tradície a najmä každú publikáciu, ktorá je výsledkom bádateľského úsilia na tomto poli. Medzi takéto práce by sme mohli zaradiť aj najnovšie vydanú monografiu prešovského docenta filozofie, PhDr. Rudolfa Dupkalu, CSc. *Reflexie európskej filozofie na Slovensku (Vybrané kapitoly)*.

Vo svojej práci R. Dupkala exemplifikoval (autorov termín) ohlas antickej a byzantsko-kresťanskej filozofie vo veľkomoravskej legende *Život Konštantína-Cyrila*, ohlas Melanchtonovho reformačného aristotelizmu, recepciu Baconovho empirizmu v reformačnom období, odozvu francúzskej osvietenkej filozofie, recepciu Herderovej a Hegelovej filozofie v obrodenskom období, ale aj európsky kontext filozofovania na prešovskom lýceu v 18. a 19. storočí, až po ohlas klasického európskeho pozitivizmu, reflexie logického pozitivizmu v ranej tvorbe I. Hrušovského, reakcie na intuitívny realizmus, heterogénne ohlasy na Nietzscheho filozofiu a reflexie európskej filozofie v tvorbe S. Štúra. Opísal tak oblúk od prvých relevantnejších reflexií novovekej európskej filozofie v 17. storočí až po reakcie predstaviteľov prvej generácie profesionálnej filozofie u nás v polovici 20. storočia.

Autorovou stratégiou pri skúmaní danej problematiky bol zámer sledovať a dokladať konkrétne podoby odozvy vplyvov európskej filozofie na Slovensku, a tak ukázať na vyspelosť domáceho, slovenského filozofického myslenia. Autor sa preto sústredil na skúmanie recepcie iniciatív európskeho myslenia u nás, avšak väčší dôraz než na skúmanie samotnej reflexie ideí a koncepcií autor položil na dokladanie podôb ich recepcie, akceptácie, aplikácie či aj ich propagácie. Preto by snád' aj výstižnejší názov práce mohol znieť: Podoby recepcie európskeho filozofického myslenia na Slovensku.

Svoju recenziu by som rád venoval v menšej miere zaužívanému referovaniu o zameraní a obsahu recenzovanej práce a väčšmi poukázaniu na niektoré otázky a problémy, ktoré sa ponúkajú pri zamýšľaní sa nad problematikou, ktorej skúmaniu venoval svoju prácu aj R. Dupkala.

Domnievam sa, že v zásade sú možné (hoci ide o nevyhnutnú simplifikáciu) dva prístupy pri analýze danej problematiky: 1. tradičný - vplyvologický (pozitivistický), ktorý sa sústreďuje na mapovanie, dokladanie rozmanitých vplyvov cudzej proveniencie v našom kultúrnom prostredí, ktoré sú považované za určujúce aj pre domáce podoby, resp. nápodoby týchto vonkajších vplyvov; 2. modernistický - imanentistický (štrukturalistický), ktorý kladie dôraz na skúmanie samotnej oblasti záujmu ako

svojbýtnej štruktúry, v ktorej vonkajšie impulzy zohrávajú iba úlohu iniciačných, stimulatívnych faktorov a za určujúcu je považovaná samotná štruktúra tej-ktorej oblasti, jej potencie a imanentné predpoklady ďalšieho utvárania. Prvý prístup u nás dominoval v prvých decéniách 20. storočia - uveďme len to, ako v súvislosti s údajnou receptívnosťou slovenskej povahy hovoril pozitivist Albert Pražák o "konvenčnom eklektizme slovenskej duchovnej práce", o preberaní cudzích myšlienok a ich čírom prispôsobovaní (v čom sa údajne videlo aj naplnenie mysliteľskej úlohy), o nepôvodnosti a metodologickej nekorektnosti slovenského myslenia (pozri: Pražák, A.: Hegel a Slovensko. In: Bratislava V, Bratislava 1931). Na druhej strane sa vďaka slovenskej štrukturalistickej škole u nás v 40-tych rokoch minulého storočia udomáčňoval iný, progresívnejší pohľad oponujúci pozitivistickému vplyvologii. Tento prístup postuloval pri skúmaní problematiky "vplyvov" metodologickú požiadavku vychádzať z poznania dominantnej úlohy tej-ktorej vrstvy kultúrnej štruktúry, jej vnútorného štrukturálneho usporiadania. V tejto koncepcii vonkajšie podnety nevstupujú do danej oblasti "ako také", ale špecificky recipované, a pôsobia v nej natoľko a tak, ako sú tu vytvorené predpoklady na ich akceptáciu "vo vnútri". To znamená, že výsledkom vonkajšej "intervencie" nie je kópia pôvodného podnetu, ale jeho spracovanie, preformovanie v súlade s imanentnými "danosťami". Nejde teda o mechanický výsledok vonkajších podmienok, ale o novú kvalitu, ktorá je výslednicou špecifickej aktivity vlastného systému. Išlo tak o chápanie previazanosti vonkajších podnetov a vnútorných potencií a zároveň o zdôraznenie špecifickosti a svojzákonnosti tej-ktorej oblasti skutočnosti.

A tak zatiaľ čo prvý prístup kládol dôraz na detailné sledovanie, minuciózny deskriptívny opis či až katalógizáciu všetkých "vplyvov" v skúmanom ideovom prostredí, pričom tento kontext vnímal ako viac-menej pasívny "objekt" prenikania cudzích myšlienok, ktoré sa tu preberajú a aplikujú v takmer doslovnej, pôvodnej podobe, druhý prístup zohľadňuje špecifickosť domáceho prostredia, jeho určujúcu úlohu a adekvátne tomu aj kladie dôraz na skúmanie jeho autentických podôb, ich imanentnej štrukturálnej usporiadanosti, ako aj možnosti ich ďalšieho formovania.

Nateraz ponechávame bokom tretí - sociálno-triedny (historicko-materialistický) prístup, ktorý u nás dominoval celé desaťročia a ktorý "vytlačil" (od 50-tych rokov) predchádzajúce prístupy ako prejavy metodológie "akademickej" či "buržoáznej" vedy. Tento prístup chápal myšlienkový vývin ako epifenomén niečoho základnejšieho, totiž ako druhotný derivát dominantnej determinácie tzv. objektívnymi podmienkami (ekonomickou základňou či potrebami spoločensko-historického procesu, nimi bol "ospravedlňovaný" aj zdôrazňovaný triedno-stranícky prístup).

Autor vlastnú metodologickú pozíciu explicitne nešpecifikoval, ale zdá sa nám, že sa pohybuje kdesi "medzi" či skôr bližšie k onomu tradičnejšiemu prístupu. Metóda opisnej dokumentácie uňho prevažuje nad uplatňovaním hľadiska imanentnej analytickosti. K prvému prístupu ho zaraďuje až zarážajúca deskriptívnosť výkladu v niektorých kapitolách. Takýto prístup, hoci môže byť prínosný napr. pre potreby pedagogickej práce (v rámci univerzitného kurzu dejín slovenskej filozofie), má však svoju limitovanú relevanciu, pokiaľ ide o potrebu hlbšieho skúmania danej problematiky.

Autor na viacerých miestach svojej práce deklaroval vlastné presvedčenie o ne-epigónskom charaktere slovenského filozofického myslenia. Je však otázne, či

práve aj ním zvolený postup výkladu, detailné zmapovanie podôb recepcie s dôrazom na inštruktívnu ilustráciu rozmanitých "vplyvov", nepresvedčí viacerých čitateľov o opaku, totiž o jednostranne a dominantne receptívnom charaktere slovenského myslenia?! Ponúkajú sa nám aj ďalšie otázky a problémy: receptívnosť tu nepochybne bola, nemožno ju poprieť, veď poznačila podoby slovenského filozofického myslenia (napokon, súvisela so samotným základným poslaním školskej filozofie: sprostredkovať mládeži súčasnu európsku vzdelanosť), avšak nekladie sa prílišný dôraz na tento aspekt? Nezužuje sa týmto dôrazom na receptívnosť obraz nášho intelektuálneho života v minulých obdobiach? Nestiera sa týmto prioritným aspektom špecifický ráz našej myšlienkovvej tradície? Je jej hodnota priamo úmerná jej "európskosti", t.j. de facto jej receptívnosti či závislosti od európskych vzorov? Aby sme sa vyhli zbytočnému nedorozumeniu, musíme zdôrazniť, že nepopierame ich význam, určujúcu, inšpiratívnu úlohu, chceme však odkázať na potrebu akcentovania vlastnej myšlienkovvej tvárnosti našej kultúry: domnievame sa, že je potrebné čeliť tak intelektuálnemu "internacionalizmu", ktorý ide ruka v ruku s podceňovaním domácich tradícií, ako aj akémusi kultúrnemu izolacionizmu, ktorý by chcel všade nachádzať a za každú cenu odhaľovať akýsi domáci, irečiteľný svojráz (ktorý sa najčastejšie vidí práve v odmietaní prvkov európskej, resp. západnej modernity). Čo chceme zdôrazniť a čo by sa nemalo zanedbávať či odsúvať na druhú koľaj - to je potreba skúmania špecifickosti vlastného kultúrneho prostredia, špecifických podôb myslenia toho-ktorého vzdelanca, jeho pôsobnosti a prínosu v danom duchovno-kultúrnom kontexte u nás. Napokon, aj pre "cudzina" by mohlo byť zrejme zaujímavejšie oboznamovať sa skôr s podobami domáceho intelektuálneho života, s autentickým dielom jednotlivých osobností (aj ich ohraničení), než s katalogizáciou dokladov o ideovej závislosti "našincov" od "ich" autorov.

Vyššie uvedené všeobecnejšie poznámky nemajú byť jednostrannou kritikou práce recenzovaného autora, veď ani autor tejto recenzie sa samolúbo nedomnieva, že sa vo vlastných prácach dokázal týmto "nástrahám" pri skúmaní dejín slovenského filozofického myslenia celkom vyhnúť a vyššie naznačeným kritériám uspokojivo vyhovieť. Napriek tomu, sa nám zdá užitočné na ne upozorniť práve aj v súvislosti s prácou R. Dupkalu. A tak treba uviesť, že by sa žiadalo, aby autor vo viacerých prípadoch, u viacerých postáv venoval väčší priestor tým aspektom, vďaka ktorým by sa ukázal vlastný vklad či aj parciálny prínos tej-ktorej osobnosti k riešeniu pôvodne recipovanej problematiky (či len problému), a to na väčšej ploche a sústredenejšie, než ako to autor spravil. Autor to pochopiteľne viackrát neopomenul - osobitne by som vyzdvihol jeho spracovanie podôb pozitívnej i negatívnej "recepcie" Hegelovej filozofie v obrodenskom období. Ale predsa, žiadalo by sa venovať takémuto prístupu ešte väčší priestor, a to aj v samotnej bádateľskej práci. Odkazy na práce, štúdie iných autorov, ktorí prispejú ku skúmaniu tej-ktorej problematiky či aspektu, nie sú vždy dostačujúce, resp. ukazujú na autorovu neúmernú limitáciu vlastného výskumného projektu, ba aj na akúsi netrepezlivosť pri prezentácii jeho výsledkov.

Mohli by sme sa tiež pýtať, či by nestálo za úvahu skúmať recepciu ideí a koncepcii európskych filozofov menej personálne a chronologicky (mapovaním rôznych "vplyvov" v diele našich autorov v jednotlivých obdobiach), ale viac tématicky a problémovo. Uvedme, že väčšiu pozornosť by bolo potrebné venovať skúmaniu

odozvy myslenia kľúčových postáv európskej filozofickej modernity, reakciám na iniciatívy filozofie R. Descarta a I. Kanta. Vďačný materiál výskumu by poskytlo najmä skúmanie rozmanitých podôb recepcie a reflexie Kantovej filozofie u nás. V širokom diapazóne, od takmer stotožnenia či rozmanitej podoby vyrovnávania sa s kantovským transcendentálnym a apriorizmom (v tvorbe osvietenecov) až po zásadnú, vyargumentovanú kritiku (v tvorbe napr. trnavského profesora J. B. Horváta) by sa nám názorne ukázala rozmanitosť a rozvinutosť nášho filozofického myslenia, ktorá korešpondovala so súdobou kultúrnou úrovňou vzdelanosti v stredoeurópskom priestore. Obdobne by takouto skúmanou témou mohol byť slovenský kartezianizmus, resp. "slovenské varianty niektorých dobovo-vrcholných koncepcií európskej filozofie", ako uviedol sám autor. R. Dupkala sa však iba zmienil o postoji k R. Descartovi z hľadiska scholastickej teologickej dogmatiky a uspokojil sa s odkazmi na štúdie iných autorov k tejto problematike. Príčinou, prečo sa nevenovala väčšia pozornosť odozve Descartovej filozofie na Slovensku, je možno aj to, že išlo zväčša o "negatívnu recepciu", t.j. o odmietanie kartezianskej filozofie u nás. Tu možno položiť otázku, či nie je rovnako významné ukázať nielen na kladné, ale aj na negatívne podoby recepcie európskej filozofie u nás. V snahe preukázať "európskosť" a "pokrokovosť" našej filozofie sa niekedy táto tradícia neúmerne zužovala. Veľmi stručne, až lakonicky sú tiež v recenzovanej práci rozobrané filozofické zdroje a reakcie na filozofické inšpiračné zdroje postáv a škôl tej línie slovenskej filozofickej tradície, ktorá bola spätá so slovenským katolicizmom. Aj v tomto duchovno-kultúrnom okruhu môžeme vysledovať odozvy a reakcie na európske filozofické idey a iniciatívy. Aj keď tieto boli často skôr polemické, až negatívne (spomeňme odsúdenie novovekej filozofie z pera F. Jehličku na prahu 20. storočia), prispievali aj k prenikaniu modernizačných impulzov do tohto prúdu slovenského myslenia (a to už napríklad počas existencie trnavskej univerzity v 17. a 18. storočí). Hoci bola táto línia charakteristická tým, že sa inšpirovala myšlienkovým konzervativizmom či aj anti-pokrokárstvom a jej predstavitelia stavali na tradicionalizme a transcendentnej spiritualite, aj v nej môžeme sledovať pozoruhodné vyrovnávanie sa s impulzmi európskej modernity (napríklad v tvorbe F. Skyčáka a najmä L. Hanusa).

Vcelku by sme však mohli konštatovať, že hoci si autor zvolil vyššie charakterizovaný prvý prístup pri traktovaní problematiky odozvy európskej filozofie u nás, aj tento sa ukazuje dostatočne produktívny a najmä inštruktívny, a to jednak pre potreby univerzitného vzdelávania, ale aj pre prvú informáciu širšej verejnosti o bohatosti, košatosti reagencií našich mysliteľov na európsku filozofickú vzdelanosť. Práca môže byť užitočnou pomôckou pri výučbe dejín slovenskej filozofie, ale môže rovnako zaujať aj širšiu čitateľskú obec. Monografiu R. Dupkálu preto treba oceniť ako významný príspevok ku skúmaniu dejín slovenského filozofického myslenia, ako prácu, ktorá splnila cieľ, ktorý si kládol samotný autor, totiž "prispieť ku komplexnému zaradeniu filozofovania a filozofie na Slovensku do celkového európskeho intelektuálneho vývinu."

Záverčná poznámka: autor recenzie by uvítal, keby vyššie uvedené pripomienky a nanesené otázky boli pochopené ako dobre mienené upozornenia na otvorené problémy, na otázky, ktoré sa ponúkajú pri výskume našej filozofickej tradície, ktorých nastolenie a uspokojivé zodpovedanie by mohlo výskum v tejto oblasti posunúť dopredu.

PhDr. Vladimír Bakoš, CSc.
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

The World Institute for Advanced Phenomenological Research and Learning

1 Ivy Pointe Way
Hanover, New Hampshire 3755
United States

Anna-Teresa Tymieniecka, President
Marlies Kronegger, Vice-President

Telephone: (802) 295-3487
Fascimile: (802) 295-5963
Website: <http://www.phenomenology.org>

CALL FOR PAPERS

The World Phenomenology Institute organizes its:

Fifty-third International Phenomenology Conference

To be held with the Twenty-first World Congress of Philosophy,
Organized by: The International Federation of Philosophical Societies (F.I.S.P.)
Istanbul, Turkey, August 10-17, 2003

The Theme of our Program is:

**phenomenology of life meeting the
challenges of the present day world**

(It will be a meeting in preparation of

the third world-congress of phenomenology,

Planned by The World Phenomenology Institute for September 2004)

All inquiries should be addressed to Anna-Teresa Tymieniecka, President,
World Phenomenology Institute, 1 Ivy Pointe Way,
Hanover, NH 03755, USA, Fax: 802-295-5963
